

HET GEHEIM VAN DE DIJK

HET VEENLIJK VAN NIEUWLANDE

©Albert Metselaar, 2014

albertmetselaar@home.nl

Precies op de grens van Drenthe en Overijssel, op de uiterste zuidpunt van de gemeente Hoogeveen, vinden we een smal laantje. Het is te vinden aan de weg naar Slagharen. Het is het restant van de Zwarte-, Staten-, Bisschops of Friese Dijk. Al die namen werden wel gebruikt, voor deze dijk. De dijk liep dwars over de venen, langs Elim en langs de zuidkant van het huidige dorp Nieuwlande. Daar, op die andere zijde van de gemeente Hoogeveen, daar werd een bijzondere vondst gedaan.

Het was winter 1761, toen helemaal achterop de 6^e Wijk van Warmonts Blok een dode vrouw werd gevonden. De wijk kennen we nu als Jan Kielswijk. Het was waar de dijk de Jan Kielswijk sneed. In die dagen was er een Bosmeer rondom wat we nu kennen als de Dorpsstraat van Elim. De vrouw lag nog wel 400 roeden ten oosten daarvan, werd later gezegd. Dat was ongeveer 1600 meter, en we komen dan uit in de buurt van Nieuwlande, maar nog steeds aan de Jan Kielswijk. De dode vrouw zat vast in de bevroren grond. Was het een prehistorisch veenlijk, dat langzamerhand door het veen prijsgegeven werd, en gevonden werd toen het veen na bevriezing toegankelijk werd? Was het een 18de eeuwse vrouw op doorreis, die bevangen werd door de kou, en zo jammer-

lijk aan haar eind kwam? Het is nooit duidelijk geworden. De onbekende vinder alarmeerde schulte Ernst Beuker van Echtens-Hoogeveen. Schulte Beuker hield over de jaren 1759-1763 een boekje met inkomsten en uitgaven rondom zijn werk als schulte bij. Enkele arbeiders die met hem op pad gingen, legden 14 februari 1791, tijdens de getuigenverhoren naar de ligging van de zuidgrens van Echtens-Hoogeveen, een verklaring af. Bij deze verklaring kwam een uittreksel van Ernst Beukers notitieboekje. Samen schetsen ze ons de gebeurtenissen, op die koude decemberdag in 1761.

Ernst Beuker zal er vanwege de afstand een dag aan kwijt zijn geweest. Hij rekende 2 gulden en 2 stuiver voor zijn moeite en aanwezigheid, bij het onderzoek naar het lijk in het veen. De schulte rekende daarmee het dubbele van het loon van een arbeider. Beuker ging op pad met in ieder geval twee veenarbeiders. Het kunnen er meer zijn geweest, maar die werden dan niet genoemd. Het waren de toen ongeveer 37-jarige Jan Jans Schonewille en de ongeveer 20-jarige Berent Harms Vos. Ze woonden voor de toenmalige tijd in een van de oostelijkste woningen van Hoogeveen, en Jan Jans Schonewille had als tapper een verzamelpunt in de velden. Zijn tapperij stond op de noordkant van het huidige Hollandscheveldse Opgaande, nog ten oosten van de Mr.Cramerweg. Jan Jans Schonewille en Berent Harms Vos trokken met schulte Beuker oostwaarts, de koude venen in. Wat ze daar in 1761 deden vinden we in 1791 als volgt omschreven:

“Verklaren wij ondergeschreven Jan Jans Schonewille, oud 67, en Berent Harms Vos van het Echtens-Hoogeveen, oud 50 jaren, dat voor ongeveer 30 jaren geleden in de wintertijd een zeker vreemd vrouwspersoon is gevonden dood liggen om de vierhonderd roeden oostwaarts boven het zogenaamde Bosmeer, onmiddellijk aan de Staten- of Friese Dijk, van welk vrouwspersoon aan de gerichte van ’t Echtens-Hoogeveen kennis is gegeven, die het zelve daar ter plaatse heeft gevisiteerd. Gevende verder reden van wetenschap dat wij ’t gemelde lijk op de plaats zelve gezien hebben, het zelve met bijlen van de grond los gehouwen en vervolgens daar ter plaatse op order van het gerichte begraven.”

Wat waren de beweegredenen van schulte Beuker, toen hij die 16^e december 1761 opdracht gaf om de vrouw ter plaatse te begraven? Ze kenden haar niet, dat is duidelijk. Het ging niet om een inwonster van Echtens-Hoogeveen, want dan hadden ze haar wel herkend, of was bekend dat er iemand verdwenen was. Een lijk over grote afstand vervoeren was natuurlijk niet gemakkelijk, maar aangezien ze bijlen bij zich hadden zullen ze ook rekening gehouden hebben met andere dingen, waaronder de mogelijkheid van vervoer. De kou zou het lichaam voldoende lang goed houden om anderen de gelegenheid te geven om een vermiste vrouw te identificeren, als ze nog herkenbaar was. Waarschijnlijk was dit niet meer het geval. Waarschijnlijk was duidelijk dat het lichaam al langer in het veen had gelegen, was daardoor het ontbindingsproces al op gang, al was het toentertijd natuurlijk gestopt door de vrieskou. En misschien ook door de werking van het veen? Omdat identificatie onmogelijk geacht werd, en bij overbrengen van het lijk naar Hoogeveen er iemand zou moeten zijn die

voor haar begrafenis zou moeten betalen, werd besloten geen moeite te doen. Zo zal het gegaan zijn. Jan Jans Schonewille en Berend Harms Vos hakten met hun bijlen een graf in de veengrond en legden haar erin.

De afloop van de koude tocht vinden we terug in schulte Beukers notitieboekje. *“Vertering aan de naburen ten huize van Jan Schonewille f 0,10,-.”* De heren werden dus samen weer warm in de tapperij van Jan en gebruikten daar voor 10 stuivers, op kosten van de kas van Echtens-Hoogeveen. De grafdelvers en begeleiders van Ernst Beuker werden betaald met een kwart ton bier, zo lezen we: *“Aan de naburen voor een kwart ton bier, die haar hebben begraven, ter plaatse daar ze gevonden is f 1, 5, -.”* Schulte Beuker ging tegen het eind van de dag door de bevroren velden terug naar het dorp Hoogeveen. Hij zorgde ervoor dat iedereen op de hoogte gesteld werd die van deze kwestie moest weten. Dr. H.J.Carsten schreef een ‘request’, en kreeg daarvoor 15 stuivers, de Heer van Echten kreeg nog 15 stuivers voor zijn kennisgeving van de zaak, en de zoon van pander J.H.Bremer kreeg 4 stuivers voor het wegbrengen van een brief. Zo was de hele zaak naar behoren afgehandeld. En wat nog belangrijker leek, 30 jaar later, was dat schulte Beuker als vertegenwoordiger van de jurisdictie Echtens-Hoogeveen in functie aanwezig was geweest op een plaats 400 roede ten oosten van het Bosmeer. Dan kon niemand er aan twifelen dat Echtens-Hoogeveen zover doorliep.

Van het lijk in het veen is nooit meer iets gehoord. Is er nog iets van terug gevonden toen Nieuwlande werd afgegraven? Of heeft men de vrouw ergens in een zandkop begraven, en ligt er nog steeds op een onbekende plaats op of nabij de Jan Kielswijk een onbekende vrouw begraven? Als er nog iets van over is. Een ding is in ieder geval zeker. Wie de vrouw ook geweest mag zijn, ze heeft amper een nette begrafenis gehad. We lezen in de stukken niets over dat er wat aan haar graf gezegd is. Er waren geen rouwenden. Schulte Beuker overleed in 1777. Jan Jans Schonewille en Berend Harms Vos waren de enigen die nog wisten waar ze begraven was. In de stukken wordt de plaats niet genoemd, behalve dan zo vaag als we hiervoor hebben gezien. Misschien wisten ze zelf ook niet precies meer waar ze lag. De natuur in het veen maakt een niet gemarkeerd graf al snel onvindbaar.

Jan Jans Schonewille was 10 juli 1725 gedoopt als zoon van Jan Harms Schonewille, alias “Jaije”, en Geertje Jans. Hij werd nog in het dorp Hoogeveen geboren, maar zijn ouders verhuisden al in 1728 naar een nieuwe woning, de eerste aan wat we nu kennen als het Hoekje. Dat was toentertijd de meest oostelijke woning van Echtens-Hoogeveen. Na zijn huwelijk met Hermanna Cents, dochter van Cent Arents van Veen, had Jan niet alleen een tapperij, maar had hij ook werk als heideplukker. Dat deed hij zeker al vanaf 1745, vanaf dat hij een jongkerel was. Heideplukken was werk voor de tijd dat er geen turf gegraven kon worden, in het voorjaar of in het najaar. Van de heide maakte men borstels, die weer verkocht werden, en zo haalde men in de tijd dat er weinig werk was toch nog wat duiten op. Jan Jans Schonewille woonde in 1791 aan het Zuideropgaande.

Berent Harms Vos (1741-1805) was 1 oktober 1741 gedoopt als zoon van Berent Harms Vos en Aaltien Jans Berends. Hij trouwde op wat oudere leeftijd met Annechjen Jans Schonewille, die in 1725 geboren was en dus flink wat ouder dan hem was. Annechjen was toen weduwe van Jacob Hendriks Kats. Ze was een zuster van tapper Jan Jans Schonewille, en Berent en Jan werden uiteindelijk dus zwagers. Los daarvan waren ze in 1761 ook al familie: de vader van Jan was een halfbroer van Berent zijn grootvader. Berent Harms Vos kende de velden eveneens als heideplukker, maar ook als jager. Hij kende het gebied op zijn duimpje.

Wie vanaf Nieuwlande over de Brugstraat naar het zuiden rijdt, komt vanzelf bij dit bordje, bij de bosbessenkwekerij. Het bosje rechts, op de achtergrond, daar zou het geweest kunnen zijn. Omdat er bij het afgraven van het veen hier nooit gebeente is gevonden, is de veronderstelling dat het werkelijk ging om een echt oud veenlijk, dat door de werking van het veen naar boven kwam, en waar vervolgens niets meer van over blijft als het eenmaal buiten de beschermende natte veenlaag wordt begraven.

Was hier sprake van een veenlijk? We weten niet of het lijk voor de vondst al in het veen ingebed is geweest. Omdat een veenlijk alleen een veenlijk is als het in het veen verzonken is geweest kunnen we dus niet met zekerheid zeggen of we hier in 1761 met een veenlijk te maken hadden. Tegelijkertijd zijn Jan Jans Schonewille en Berend Harms Vos met hun verklaring de getuigen geworden van de inbedding in het veen vanaf 1761. Dus al was het misschien geen veenlijk voordien, daarna was het wel degelijk een veenlijk. Maar we blijven zitten met intrigerende vragen. Was hun verklaring maar wat uitgebreider geweest, dan hadden we misschien meer kunnen zeggen van de dode vrouw. De dijk gaf zijn geheim nooit prijs. De dijk verdween, en met de dijk het lichaam

van de vrouw. Wat bleef, was het verhaal. De getuigenis van Berent Harms Vos en Jan Jans Schonewille.

Volgens oud geloof moet het zo zijn dat iemand die niet goed aan zijn of haar eind komt, of iemand die niet een nette christelijke begrafenis krijgt, voor altijd blijft ronddolen. Er zijn volop volksoverleveringen geregistreerd waarbij men iemand zag, een 'naospooksel', of iemand hoorde. Als dat klopt, dan moet het bij Nieuwlande, bij de Jan Kielswijk, nog steeds spoken.....